

صدها روزنامه، هفته‌نامه، ماهنامه و فصلنامه به همراه ایستگاههای رادیو و تلویزیونی که به تنفس در فضای گلاسنوست عادت کرده بودند، در یک کودتای سه روزه در شوروی دچار مسایل و مشکلات بسیاری شدند. کودتایی که فقط سه روز به طول انجامید (۲۸ تا ۳۱ مرداد ۱۳۷۰)، اگرچه برای مردم فقط یک کودتا بود اما در رسانه‌های شوروی اثری چون انقلاب داشت و همچنین را زیرورو کرد. در روز اول کودتا به جز پرآودا (ارگان حزب) ایزوستیا (ارگان دولت)، پرچم حزب لنینیست^۱، کراسنایا زواده^۲ (ارگان ارتش) و سویتسکایا روییا^۳ (ارگان ناسیونالیستهای دست راستی)، فقط ۹ روزنامه حق انتشار یافتند. یعنی فقط صدای کودتا بود که پخش می‌شد.

افزون براین، کلیه ایستگاههای رادیو تلویزیونی هم مستعمل بر «پژواک مسکو» ایستگاه خصوصی رادیویی، از فعالیت منع شدند.

برباد رفتن میلیونها تیراژ

«ارگومنتی فکتی»^۵ یکی از نشریات معتبر شوروی است انتشار این نشریه که ۳۴ میلیون تیراژ داشت، در جریان کودتا متوقف شد. هفته‌نامه بین‌المللی مسکو نیوز^۶ نیز با منع انتشار مواجه گردید. در پی انتشار نیافتن مسکونیز، خبرگزاری آسوشیتدپرس در گزارشی اعلام کرد:

هفته‌نامه مسکو نیوز که در پی برکناری میخائیل گورباچف از مقام ریاست جمهوری ممنوع الا انتشار شد، از سوی نشریه «تایمز ترنتون» آمریکا منتشر و رایگان توزیع می‌شود. مسکو نیوز پیش از این به زبانهای روسی اسپانیولی، فرانسوی، آلمانی و یونانی منتشر می‌شد.

رئیس دفتر تایمز ترنتون در نیویورک اعلام کرد کارکنان مسکو نیوز در شوروی از طریق فاکسی مایل مطالب خود را به دفتر نیویورک مخابره خواهند کرد. شهر ترنتون آمریکا با ناحیه لنین در شهر مسکو دو شهر خواهر هستند و از سال ۱۹۸۸ کارکنان دوشهریه مسکو نیوز و تایمز ترنتون در دفاتر یکدیگر همکاری داشته‌اند.^(۱)

در هر حال «مسکو نیوز» هم که ۱/۸ میلیون تیراژ داشت (به اضافه ۲۰۰ هزار تیراژ در سایر کشورها)، در جریان کودتا منتشر نشد. همه کانونهای اطلاع‌رسان شوروی در حالی از فعالیت بازماندند که فقط یک سال از تصویب قانون تازه مطبوعات شوروی می‌گذشت، قانونی که برای همیشه با سانسور وداع کرده بود. اگر چه کانونهای خبری شوروی خیلی زود با عوامل سانسور رو به رو شدند، اما عمر کوتاه کودتا پیامدهای دیگر هم داشت.

توقف پرآودا، بزرگترین رویداد

پس از انقلاب ۱۹۱۷ شوروی، این نخستین بار بود که پرآودا، منتشر نشد. توقف پرآودا بزرگترین پیامد کودتا برای رسانه‌ها بود. «بوریس یلتسین» رئیس جمهور روسیه که در جریان شکست کودتا امتیازات سیاسی فراوانی کسب کرد، دستور منع انتشار پرآودا و پنج روزنامه دیگر را که همه متعلق به حزب کمونیست شوروی بودند، صادر کرد خبرگزاری جمهوری اسلامی در پی منع انتشار پرآودا خبری با این مضمون مخابره کرد:

گوندادی سلزنف معاون سردبیر پرآودا اظهار داشت رهبری فدراسیون روسیه (بوریس یلتسین) از همان روش ضدقانون اساسی استفاده می‌کند که کمیته دولتی وضعیت اضطراری که مأمور کودتاچیان بود، بود، از آن

رسانه‌های شوروی و کودتای سه روزه

یونس شکرخواه

1-Leninskoye Znamya
2-Krasnaya Zvezda
3-Sovetskaya Rossiya
4-Moscow Echo
5-Arment Fakti
6-Moscow News

داستان ایزوستیا

«نیکلای یفیموف» سردبیر ایزوستیا بدترین بازنده کودتا بود. هیئت تحریریه این روزنامه به طور دسته‌جمعی تصمیم به اخراج وی گرفتند. اگر چه اخراج سردبیر ایزوستیا حق هیئت رئیسه شورای عالی شوروی است، اما باین همه هیئت تحریریه ایزوستیا خود وارد عمل شد و سردبیر محافظه‌کاری را که یک سال و نیم قبل از کودتا به ایزوستیا آمده بود، اخراج کرد.

یفیموف تنها قربانی کودتا نبود، طبعاً همه افرادی که از کودتا حمایت کردند، از روزنامه‌ها اخراج شده‌اند، اما هنوز هم برای بسیاری از دست‌اندرکاران محافظ خبری شوروی، آینده نامعلوم است. در جنگ قدرت گورباچف و یلتسین، هر که پیروز شود، نیروهای طرف مقابل را در رسانه‌های جمعی ایزوله خواهد کرد.

در عین حال، بی شک ناشران بسیاری به خاطر کودتا ورشکست شده‌اند، چه بسیار کتابهایی که بی خبر از آینده در تأیید شخصیت‌های کودتا در حال انتشار بوده و کودتا مانع نشر آنها و باعث ورشکستگی ناشرانشان شده است، چه بسا کتابهایی در حال نشر بوده و آینده را زلزل زلال می‌دیده و کودتای نابهنگام ناشر آن را به روز تیره نشانده است. شاید عده زیادی قصد انتشار تازه‌ترین نقشه‌های جغرافیایی شوروی را داشته‌اند و اعلام استقلال جمهوریها این ناشران را هم به زحمت انداخته است. ای بسا محافظه‌کارانی که هنوز نخستین شماره روزنامه‌ها و مجله‌های خود را منتشر نکرده، امتیاز نشر آنان در گوشه‌ای بی هیچ استفاده‌ای به خاک خورده افتاد. و بالاخره شاید نویسندگان زیادی هم که برای چاپ مجدد، کتابهای خود تجدیدنظری کرده بودند، با بروز کودتا باز هم مجبور به بازنگری نوشته‌هایشان شده باشند. با شتابی که تحولات شوروی دارد، ای بسا همین نوشته‌ها هم در موقع انتشار خود محتاج بازنگری‌های فراوانی شده باشند. اما در هر صورت چاپخانه‌داران شوروی از همه خوشحالت‌تر هستند، چون بازارشان گرم شده است، کار نشر رونق گرفته است و فقط تغییراتی که باید در کتب درسی این سرزمین وسیع داده شود کافی است تا آنها را یک شبه به پیمودن راه صدساله بکشاند. و بالاخره یک نکته دیگر نیز کاملاً محرز است: اگر اکتبر ۱۹۱۷ - انقلاب سرخ را آغاز کرد، شکست کودتا در روزهای پایانی اوت ۱۹۹۱ - عمر کمونیسم روزنامه‌نگاری حزبی را به پایان رساند.

استفاده کرد. وی افزود پراودا در سه میلیون نسخه انتشار می‌یابد و با جلوگیری از نشر آن، حدود پانصد روزنامه‌نگار بیکار می‌شوند.

اولین شماره پراودا پس از یک هفته وقفه در ۳۱ اوت (۹ شهریور) منتشر شد. پراودا در حالی دست به انتشار زد که هنوز فرمان ممنوعیت انتشار آن لغو نشده بود. این بار پراودا در صفحه نخست خود عکس لنین و دعوت او به اتحاد کارگران را حذف کرده بود. پراوداستون همیشگی نظرات حزب را نیز کنار گذاشته بود و به غیر از خبرهای تاس (خبرگزاری رسمی) از خبرهای خبرگزاری مستقل اینتر فاکس هم استفاده کرده بود. غیر از این تغییرات، قیمت پراودا هم پنج «کیک» بالاتر رفته بود.

برکناری رییس رادیو و تلویزیون

«بوریس یلتسین» در همان حکمی که به منع انتشار پراودا انجامید، لئونید کراوچنکو رییس کمیته رادیو و تلویزیون شوروی را هم برکنار کرد^(۱)، که او چنکو قبل از کودتا، هم خط خبری بوریس یلتسین و هم خط خبری محافظه‌کاران را در رادیو و تلویزیون شوروی کپرتنگ کرده بود. در اوایل سال ۱۹۹۱ حدود پنجاه هزار نفر در برابر کرملین علیه او با شعار «در گلاسوست مداخله نکن» دست به تظاهرات زده بودند^(۲).

«تاس» پس از کودتا

تاس به خاطر حمایت از کودتا مورد انتقاد شدید قرار گرفت. خبرگزاری آلمان یک روز پس از شکست کودتا خبر از تحولاتی درباره خبرگزاری تاس داد. «لواسپریدونف» که رییس خبرگزاری تاس بود، از سوی «بوریس یلتسین» کنار گذاشته شد. وی رییس خبرگزاری نووستی هم بود. متن خبر خبرگزاری آلمان از این قرار بود:

کارکنان تاس خبرگزاری اتحاد شوروی قول دادند با ایجاد دگرگونی‌های اساسی در زمان خود، گزارش‌های واقع‌گرایانه‌ای درباره رویدادهای جهان ارائه دهند. در بیانیه کارمندان تاس آمده است که تاس تغییر می‌کند و به صورت یک آژانس جهانی و اطلاعاتی و نیرومند و واقع‌نگر درمی‌آید. تجربه دوران کودتای ارتجاعی ماه اوت، ضرورت ایجاد یک رسانه گروهی مستقل و اصیل را در کشور ما نشان داد. تاس باید از بنیاد دگرگون شود.^(۴)

رادیو دولتی انگلیس نیز تحولات مربوط به خبرگزاری تاس را دنبال می‌کرد. بنگاه سخن‌پراکنی انگلیس در نظر وزیر اطلاعات و رسانه‌های گروهی کشور شوروی را در مورد بیانیته کارکنان خبرگزاری تاس مخابره کرد:

محافل سیاسی تغییرات دامن‌داری را در رسانه‌های گروهی شوروی و سرویس‌های خبری آن کشور پیشنهاد کرده‌اند که انتقال تاس خبرگزاری رسمی شوروی به یک سازمان مستقل از جمله آنها است. میخائیل پونتورانی وزیر اطلاعات و رسانه‌های گروهی شوروی از این پیشنهاد استقبال کرده و گفته است طرح مربوط به آن ابتدا از طرف کارکنان خبرگزاری تاس مطرح شده و نظرات بوریس یلتسین رییس جمهوری روسیه منطبق است.

رییس کنونی تاس

«ویتالی ایگناتنکو» سخنگوی گورباچف به دستور رییس‌جمهور شوروی مسئولیت خبرگزاری تاس را به عهده گرفت. «وی از سال ۱۹۷۵ تا ۱۹۷۸ به عنوان نفر دوم خبرگزاری تاس در نقش معاون سردبیر کار می‌کرد و یک سال قبل از کودتا به عنوان سخنگوی گورباچف انتخاب شده بود و پیش از آن نیز سردبیر نشریه هفتگی نیوتایمز بود. وی فارغ‌التحصیل رشته روزنامه‌نگاری از دانشگاه دولتی مسکو است و پانزده سال هم در نشریه جوانان حزب کمونیست شوروی قلم زده است.^(۱)

1- AP. 21 Aug 1991
2- Moscow Aug 24, 1991, Reuter
3- Time Mar 4/1991
4- Moscow Aug 23/ 1991, DPA

(۵) رادیو بی.بی.سی، ۱۲۷/۲۷۲

6- Moscow 29. 8.91- AP